

Beérkezett: 2025. 05. 12. Elfogadva: 2025. 05. 13. Megjelent: 2025. 06. 30.

DOI: 10.21030/anyp.2025.2.9

Lőrincz Julianna

Két tanulmánykötet a romániai magyar online média nyelvhasználatáról

Pletl Rita (szerk.)

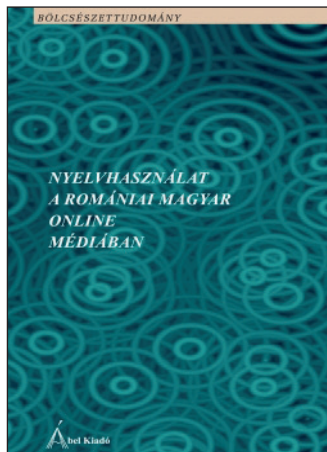
Nyelvhasználat a romániai magyar online médiában

ÁBEL KIADÓ. KOLOZSVÁR. 2023. 140 OLDAL

Pletl Rita (szerk.)

Helyesírási jelenségek a romániai magyar online médiában

ÁBEL KIADÓ. KOLOZSVÁR. 2024. 146 OLDAL

A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem marosvásárhelyi Műszaki és Humántudományok Kara Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének kutatócsoportja 2010 óta dolgozik az internetes sajtó nyelvének a vizsgálatával, az adatok feldolgozásával: „A sajtófigyelés célja mindvégig állandó volt, annak a vizsgálata, hogy a magyar nyelvű média nyelvhasználata a regionális, nyelvjárási és kétnyelvű környezetben milyen mértékben tölti be a szóbeli, illetve az írásbeli közlésmódban a minta szerepét” (Pletl 2024: 7). A munka évi rendszerességgel ismétlődő, reprezentatív jellegű volt, és olyan rugalmas módszertani keretben folyt, amely lehetővé tette a vizsgálati módszerek finomítását, a vizsgálat tárgyának a kiszélesítését. A kutatók figyelembe vették a médiapiac változásait, a vizsgált sajtóorgánum jellegét és mindenekelőtt a régiót is. „A folytonosságot szavatolta az is, hogy a módszertani alapvetés kidolgozását meghatározó lényegi tényező, a magyar nyelv romániai státusa mindvégig azonos maradt: regionális nyelv. [...] a nyelvi jelenségek minősítésében mindvégig tekintettel voltunk az aktív kétnyelvűségi helyzetre, a köznyelv és regionális köznyelv közötti viszonyra, a nemzeti és regionális köznyelv közötti viszonyra a nemzeti és regionális nyelvi közösségek szempontjából” (Pletl 2024: 7–8).

A kutatás eredményeiből tanulmánygyűjtemény-sorozat jött létre, amely a kutatócsoport tagjainak az adott időszakban vizsgált témakörökhöz kapcsolódó tanulmányait tartalmazza. Az első négy kötet anyagát az audiovizuális média monitorozásának eredményeképpen létrejött kutatások alkotják: az első kötet (2013) a romániai magyar nyelv szociolingvisztikai helyzetét, a második (2014) a nyelvi norma kérdéskörét, a harmadik (2016) az audiovizuális médiában megfigyelt anyanyelvi beszédkultúrát, a negyedik (2019) a szóbeli közlésmódok stilisztikai jellemzőit vizsgálta. Az ötödik kötet (2023) a kutatásban és a tanulmánykötetek szerkesztésében végbement változásokat is tükrözte, ugyanis a szóbeli közlésmódok vizsgálatáról a kutatók áttértek az írott média nyelvi jellemzőinek az elemzésére. „A mintavételi eljárásban az előzményekhez ragaszkodva a reprezentatív jelleg biztosítására törekedtünk; a mintába kilenc romániai magyar médiumot emeltünk be, amelyek között megtalálható: közszolgálati rádió online felülete, online hírportál, nyomtatásban megjelenő napilap hírportálja” (Pletl 2024: 9). Az elemzett korpusz a korábbi hírszövegek kutatása mellett kibővült a hírszövegek címadási gyakorlatával is. A korábbi rendszernyelvészeti fogalmkörökre alapozó nagy kategóriákat (morfoszintaktika, lexikológia, jelentésstan, stilisztika és szintaxis) megtartva a vizsgálat kiterjedt a helyesírási kérdésekre is, mivel a normakövetés érvényesülésének figyelemmel kísérése az írott szövegek esetében megkövetelte a helyesírási szabályok figyelembevételének a vizsgálatát is. Így lehetővé vált a nyelvi jelenségek több szempontú alcsoportokba sorolása, amely a minősítések árnyalását tette lehetővé. „A nyelvi jelenségek értékelésének pontosítását szolgálta egy új kategória létrehozása, amely lehetővé tette a nyelvi variabilitás különböző eseteinek a rendszerezését: különböző típusú kontaktusjelenségek, különös tekintettel a szószintű és szókapcsolatszintű román eredetűekre; neologizmusok átvétele; a regiszter- és/vagy stílustévesztés előfordulásai; regionális (köznyelvi) jelenségek” (Pletl 2024: 9). A hatodik kötet szerves folytatása az előzőnek. A tanulmányok ugyanarra a forrásanyagra épülnek (2021–2022-es online sajtófigyelés), kiegészítve a 2023-as sajtófigyelés anyagával. A 2021–23-as években a kutatás a Magyar Tudományos Akadémia Domus ösztöndíjpályázatának támogatásával valósult meg a Szülőföldi kutatástámogatási program keretében. Az ötödik és a hatodik kötet megjelenését a Communitas Alapítvány támogatása tette lehetővé.

A jelen recenzió az ötödik és a hatodik tanulmánykötetet mutatja be. Ezt az indokolja, hogy az internetes nyelvhasználat regionális (szlovákiai magyar) jellemzőinek vizsgálatát témavezetőként magam is figyelemmel kísérhettem a révkomáromi Selye János Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Doktori Iskolájában, valamint a Variológiai Kutatócsoportban kutatásokat végző és publikáló doktoranduszok, Istók Béla és Istók (Szerdi) Ilona munkáiban. Kutatásaik eredményeképpen kiváló disszertációk és publikációk születtek.

A *Nyelvhasználat a romániai magyar online médiában* című tanulmánykötet (Pletl 2023) nyolc tanulmányt tartalmaz, amelyek a következő témakörök köré csoportosulnak: 1. a sajtócímek jellemzői, nyelvtani szerkezeti, funkciói; 2. a nyelvi interferencia mint a kontaktushatás által okozott jelenség; 3. a nyelvi érintkezés adatai; idegen nyelvi hatások az erdélyi online médiában; 4. a nyelvtörténet mint napjaink nyelvhasználatának szerves része; 5. helyesírási kérdések: a különírás és az egybeírás.

A recenzió részletesen a 2. és a 3. témakörrel foglalkozik, mivel a vizsgálat kétnyelvű környezetben történt, így ezek a kérdések különös érdeklődésre tarthatnak számot az egész magyar nyelvi közösség nyelvhasználata iránt érdeklődők körében. A *nyelvi interferencia mint a kontaktushatás által okozott jelenség a vizsgált online médiumokban* című tanulmány Biró Enikő és Sárosi-Márdirosz Krisztina munkája, ebben fogalmazzák meg a következőt: „A globalizáció és a multikulturalitás eszméjének egyre nagyobb elfogadottsága miatt a nyelvi és a kulturális kontaktus egyre természetesebb, és ezt előmozdítja a multimedialitás elterjedése is” (Biró–Sárosi-Márdirosz 2023: 43). A szerzők több fontos alapfogalmat értelmeznek, amelyek a magyar és a nemzetközi szakirodalomban nem teljesen fedik egymást, ilyen például a kontaktushatás fogalma. A magyar szakirodalomban Kiss Jenő (1995: 202) az olyan nyelvi változatokat, amelyek az egymással kapcsolatban álló nyelvek egymásra hatásának következtében jönnek létre, kontaktusváltozatoknak nevezi. Ilyen minden, a Magyarországi földrajzi határain kívül élő magyar közösségek által használt nyelvváltozat, amely folyamatosan

érintkezik a többségi nyelvvel. Péntek János (2001: 31–32) szerint, mivel az új nyelvi jelenségek folyamatosan keverednek a régiekkel, már nem beszélhetünk tisztán csak a nyelvi hatás eredményeiről az érintett nyelvekben. Benő Attila (2014: 32–34) megállapítja, hogy bármely nyelvi jelenség hatása egy másik nyelv használatában különböző szinteken érvényesül: ez lehet hangtani, alaktani, szókészleti, mondattani vagy szemantikai hatás. A tanulmány több magyar szakirodalmi véleményt is idéz. A nemzetközi szakirodalomból kiemelendő Thomason (2001) véleménye, aki szerint nem elég, hogy két nyelv egymás mellett működik, csak akkor jön létre kontaktushatás, ha a beszélők valamilyen módon kölcsönhatásba lépnek egymással.

A tanulmány második fejezete a kontaktushatás és a nyelvi interferencia összefüggéseit és különbségeit vizsgálja a magyar és a nemzetközi szakirodalomban. „A kontaktológia Kárpát-medencei szakirodalma minden esetben a kétnyelvűség szempontjából tárgyalja a kontaktusnyelvészet alapfogalmait, folyamatosan arra fókuszálva, hogy a magyar nyelvet érintő államnyelvi hatás hogyan nyilvánul meg a nyelvhasználat különböző szinterein, illetve hogy milyen a magyar beszélők attitűdje a saját nyelvváltozatukkal szemben” (Biró–Sárosi-Márdirosz 2023: 48). Az interferencia is a nyelvi érintkezés következtében létrejövő jelenségeket foglalja magában, de itt elsősorban „a lexikális kölcsönzések kerülnek előtérbe (szókészletek között), de a részrendszerek is kapcsolatba kerülnek egymással, és így más nyelvi elemek is átkerülnek a nyelvbe, nem csak szavak” (Biró–Sárosi-Márdirosz 2023: 49).

A tanulmány harmadik fejezete az online média és a nyomtatott sajtó rövid összevetésével kezdődik. A szerzőpáros táblázatban szemlélteti az írott és az elektronikus sajtó, valamint az online hírközlés összehasonlítását. A romániai magyar elektronikus sajtóban megjelenő kontaktushatást az angol és a román nyelv vonatkozásában mutatják be, elemelve az okokat is. A tanulmány terjedelmében nagyobb része az elemzett korpuszokat szintén táblázatban szemlélteti: ezek 1. a kölcsönelemek (például r. *programált oltás, pompa-állomás, [az érettség] szimulálása*; ang. *akkreditáció, molekuláris, receptor, transzporter*); 2. idegen szavak hibás használata (például r. *a víz reprodukálása, 5 megye zöld zónás*; ang. *adszorbensként, coach-mantrát*); 3. idegen elem használata a magyar helyett (r. *ITM, APIA, DNA*; ang. *egy lockdown tönkre vágja a gazdaságot, poposabbá tenni*); 4. tükörfordítások (r. *beosztott települések* a szövegben 'metropoliszövezet' jelentéssel, *politikai alakulat* [párt]; ang. *Legyen egy szép estékünk!*); 5. intézménynevek és hivatalos dokumentumok címei (r. *Decizie de punere în posesie în baza Legii* 'birtoklevél'). Következtetésként a szerzők megállapítják, hogy az előző kutatások példáihoz viszonyítva kevesebb a nem helyesen használt tükörfordítások, kölcsönzők és egyéb idegen nyelvi elemek száma. Hogy mégis foglalkozni kell ezekkel a kérdésekkel, az indokolja, hogy az anyanyelv visszaszorulása valós veszélyt jelent a különböző nyelvhasználati szintereken.

Az *Idegen nyelvi hatások az erdélyi online médiában* című tanulmány Biró Enikő munkája. A kutatásból a nyelvi variativitás témakörét érdemes kiemelni, amely a következő jelenségekkel foglalkozik részletesen: 1. szószintű, szókapcsolatszintű román eredetű kontaktusjelenségek; 2. egyéb típusú román eredetű kontaktusjelenségek; 3. neologizmusok (anglicizmusok, idegen nyelvi átvételek); 4. regionális (köznyelvi) jelenségek; 5. regisztertévesztés/stílustévesztés. A szerző részletesebben az idegen nyelvi hatásokat, átvételeket elemzi a tanulmányban. Az idegen nyelvi hatás kutatása a magyar nyelvhasználatban komoly múltra tekint vissza, gazdag szakirodalmi bázisa van. Az idegen nyelvi hatás erőteljesebb megnyilvánulását az erdélyi magyar nyelvben, így a sajtónyelvben is az 1990-es évek társadalmi-politikai változásaitól számíthatjuk. Különösen a szaknyelvek, például a gazdasági, politikai szaknyelv sok latinizmust, anglicizmust honosított meg: *promóció, kvalifikáció, monitorozás*. A tanulmány részletesen foglalkozik a kontaktusjelenségekkel, amelyeket Benő (2014) alapján csoportosít: 1. közvetlen vagy direkt: például *PCR teszt, realtime PCR teszt*; 2. közvetett vagy indirekt: például *jól viszi valaki* r. 'duce bine', *kockázatos faktor* 'rizikófaktor' (hiperpurizmus); 3. hibrid szerkezetek: *intabulárét csinál* 'telekkönyvez', *politikai alakulat* 'politikai párt'.

A tanulmány következtetései: „...a közvetlen kölcsönzések gazdagítják a magyar nyelv szókészletét, belesimulnak a szaknyelvi és a mindennapi nyelvhasználatba, és ezt a folyamatot a média is hatékonyan támogatja” (Biró 2023: 92). A kutatás eredményei azt is megmutatták, hogy az erdélyi magyar sajtónyelvben természetesen jóval több a román nyelvi kontaktusváltozó, mint az idegen nyelvi, angol nyelvi hatást mutató nyelvi elem. A közvetlen kölcsönzés legtöbbször a nemzetközi szavak átvételében nyilvánul meg, ezt mutatják a Covid–19-világjárvány hatására megjelenő szaknyelvi terminusok is, amelyek a mindennapi nyelvhasználatban is megfigyelhetők voltak. Előfordulnak a példaanyagban nem megfelelő tükröfordítások, valamint nyelvtani szerkezetek inadekvát fordításai is. Idegen nyelvi hatást mutató hibrid szerkezetek ritkábbak az online sajtónyelvben.

A 6. tanulmánykötet a *Helyesírási jelenségek a romániai magyar online médiában* címet viseli, szerkesztője Pletl Rita. Az első tanulmány az ő munkája, amelynek címe: *A helyesírás vizsgálata az online sajtóban*. Az írás első része a helyesírásnak az erdélyi magyar tannyelvű oktatásban betöltött szerepét vizsgálja. Magát a vizsgálatot és az eredményeket Pletl Rita egy korábbi könyve (1997) már összefoglalta, ennek egy részét ismerteti és egészíti ki a tanulmány. „Az erdélyi írásgyakorlók körében is általánosan elfogadott és széles körben elterjedt nézet, hogy a helyesírás színvonala a tanultságról, a műveltségről árulkodik. [...] ellentmondás feszül az általános elvárások és a megvalósult gyakorlat között, mert mindennapos tanári tapasztalat, hogy a helyesírás színvonala nem éri el a kívánt (tanterv által előírányzott) szintet az egymásra épülő oktatási szakaszok (elemi, általános és középiskola) egyikén sem” (Pletl 2024: 13). A szerző azért hivatkozik az iskolai helyesírás-tanításra, mert részben ennek eredménye a sajtónyelvi hibák előfordulása, a hibatípusok megjelenése is, például a nagyszámú központosási hiba.

A tanulmány következő fejezete a helyesírási jelenségek minősítésének elméleti és módszertani kérdéseivel foglalkozik. A sajtófigyelés nyelvi szempontú vizsgálatának és minősítésének az alapelvei: normakövetés szociolingvisztikai alapozású elv alapján (az erdélyi magyar nyelvet regionális köznyelvnek tekintik), deskriptív megközelítés, a változások nyomán követése (nyelvhasználati szokások a nyelv- vagy beszélőközösségekben érvényesülő normák hatására alakulnak ki). Figyelembe kell venni, hogy a sajtónyelv több nyelvi rétegből meríti a szövegeit, így a kutatók azokat a helyesírási kérdéseket figyelték, amelyek a leggyakrabban okoznak nehézséget. Irányadónak az akadémiai helyesírási szabályzatot tekintették. A kutatások értékelésében a legnagyobb problémát a helyesírási szabályoktól való eltérések tipizálása okozta. A gyűjtött anyag feldolgozásához táblázatban kellett rögzíteni a példákat, hogy áttekinthető és a későbbiekben könnyen bővíthető legyen az anyag. „Végül a helyesírási műveletekre alapozó tipológia szerint osztályoztuk a helyesírási vétségeket, az összesítésre az iskolai kompetenciamérésekben (írásbeli kifejezőképesség) kipróbált hibatípus-táblázatot alkalmaztuk. [...] az országos hatókörű, a helyesírás fejlettségi szintjét vizsgáló felmérésünk adatfeldolgozásában szintén ezt a tipológiát alkalmaztuk” (Pletl 2024: 18). A nyelvi korpusz feldolgozására szolgáló táblázat a médium nevét, a vizsgált szöveg műfaját, a megjelenés időpontját, a normasértő példát (megfelelő szöveggel), a helyes változatot és a besoroláshoz szükséges kódot tartalmazta. Az összegyűjtött anyag 2021-ben 409 233 szóból, 2022-ben 165 000 szóból, 2023-ban 156 000 szóból állt. A feldolgozás sikeres volt, az adatok jól mutatják a hibatípusokat.

A tanulmánykötet a következő további tanulmányokat tartalmazza: *A regionális köznyelv helyesírási kérdései* (Sárosi-Márdirosz Krisztina); *Az intézménynevek helyesírási kérdései a monitorozott anyagban* (Sárosi-Márdirosz Krisztina); *Toldalékok helyesírására vonatkozó problémák az online sajtóban* (Zsemlyei Borbála); *Különírási és egybeírásbizonytalanságok a romániai magyar online sajtó nyelvhasználatának követéses vizsgálatában* (Fazakas Noémi); *A mondatzáró írásjelek használata a romániai magyar online hírszövegekben* (Suba Réka); *Az írásjelhasználat (vessző)paripáján: felesleges vesszők az online sajtó szövegeiben* (Biró Enikő); *Az értelemtükröztetés problémái a központosításban: hiányzó vesszők a tagmondatok határán* (Pletl Rita); *Az idézés grafikai megjelenítési formái az online sajtóban* (Suba Réka). A továbbiakban a különírási

és egybeírásai bizonytalanságokról szóló tanulmány ismertetésére kerül sor, mivel ez a kérdés a mindennapi helyesírásban az egyik leggyakoribb hibaforrás.

„A romániai magyar online sajtó nyelvhasználata követéses vizsgálatának első három évében a helyesírási és a szövegszerkesztési hibák megközelítőleg hasonló arányban voltak jelen: 2021-ben az összegyűjtött anyag 42%-át, 2022-ben 40%-át 2023-ban pedig 39%-át tették ki” (Fazakas 2024: 72). A szerző hibatípusonként is feltünteti az arányokat, majd az elemzésben részletesen bemutatja az összetételek egybe- és különírásának egyes típusait. Például: A névmásos szerkezetek írása: *ehavi, rendkívüli találkozásán* (Erdély Online 2022). Helyesen: *e havi*. Határozós alárendelő összetételek: *házhoz-szállító cégek* (Maszol 2023). Helyesen: *házhoz szállító*. Minőségjelzős kapcsolat írása: *egy férfi és egy nő szabadakaratából létrejövő intézmény* (Transindex 2021). Helyesen: *szabad akaratából*. A többszörös összetételek írása és a mozgószabály alkalmazása: *gépjárműfelelősség-biztosítás* (Bukaresti Rádió 2021). Helyesen: *gépjármű-felelősségbiztosítás*. *A alumíniumgyártásból származó mérgező hulladéktároló gátját megerősítsék* (Transtelex 2023). Helyesen: *mérgezőhulladék-tároló*.

A szerző tanulmányában a helyesírási szabályzat egybeírásra és különírásra vonatkozó minden szabálypontját figyelembe véve hoz példákat, és ezeket részletesen elemzi. A következtetésekben megállapítja, hogy a vizsgált kérdés a magyar helyesírás egyik legproblematisabb témaköre. „A többszörös összetételek írására vonatkozó szótagszámlálás elve és a mozgószabályok kapcsán pedig különösen nagy a bizonytalanság. A tapasztalat és a három vizsgálati évben kigyűjtött jelenségek korpusza azt mutatja, hogy az online közeg teljesen átrendezte az újságírás és a sajtószövegek előállításának és javításának (lektorálásának, korrektúrázásának) a gyakorlatát, hiszen a hír közzétételének gyorsasága gyakorta felülírja a szöveggondozás fontosságát” (Fazakas 2024: 85).

Az erdélyi magyar online sajtó nyelvi szempontú figyelése nagyon komoly elméleti és gyakorlati kutatás eredménye. Az anyaggyűjtésbe a kutatók bevonták a magyar szakos tanárjelölteket is, ez nemcsak a tanárképzés, hanem a kutatóvá nevelés szempontjából is nagyon hasznos. A tanulmánykötetek anyaga jó szívvel ajánlható minden magyar szakos kollégának és tanárjelöltnek, mivel a magyarországi online sajtó nyelvhasználata szempontjából is hasznos és az esetleges magyarországi online sajtófigyelő munkában is felhasználható következtetéseket tartalmaz, új ötleteket adhat hasonló kutatásokhoz, szakdolgozati témákhoz. De nem kevésbé hasznosak a tanulmányok eredményei a gyakorlati sajtószövegíró munkában vagy éppen a korrektúrázásban.

Irodalom

- Benő Attila 2014. *Kontaktusjelenségek az erdélyi magyar nyelvváltozatokban*. Erdélyi Múzeum Egyesület. Erdélyi Tudományos Füzetek 281. Kolozsvár. <https://doi.org/10.36240/etf-281>
- Biró Enikő 2023. Idegen nyelvi hatások az erdélyi online médiában. In: Pletl Rita (szerk.) *Nyelvhasználat a romániai magyar online médiában*. Ábel Kiadó. Kolozsvár. 83–93.
- Biró Enikő – Sárosi-Márdirosz Krisztina 2023. A nyelvi interferencia mint a kontaktushatás által okozott jelenség a vizsgálat online médiumokban. In: Pletl Rita (szerk.) *Nyelvhasználat a romániai magyar online médiában*. Ábel Kiadó. Kolozsvár. 43–70.
- Fazakas Noémi 2024. *Különírási és egybeírás bizonytalanságok a romániai magyar online sajtó nyelvhasználatának követéses vizsgálatában*. In: Pletl Rita (szerk.) *Helyesírási jelenségek a romániai magyar online médiában*. Ábel Kiadó. Kolozsvár. 72–85.
- Kiss Jenő 1995. *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.

- Péntek János 2001. Kontaktus, interferencia, kódváltás a változó két- és többnyelvűségben. In: Benő Attila – Péntek János (szerk.) *A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tíz éve*. Gramma Nyelvi Iroda – Szabó T. Attila Nyelvi Intézet. Dunaszerdahely–Kolozsvár.
- Pletl Rita 2024. A helyesírás vizsgálata az online sajtóban. In: Pletl Rita (szerk.): *Helyesírási jelenségek a romániai magyar online médiában*. Ábel Kiadó. Kolozsvár. 12–21.
- Thomason, Sarah G. 2001. *Language Contact: An Introduction*. Edinburgh University Press – Georgetown University Press. Edinburgh–Washington D. C.

Lőrincz, Julianna: Two collected volumes on the language use of the Hungarian online media in Romania

Kulcsszók: nyelvtudomány, online média, romániai magyar közösség, nyelvhasználat, sajtónyelv

Keywords: linguistics, online media, Hungarian community in Romania, language use, journalistic language

Az írás szerzőjéről

Lőrincz Julianna

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Eger, Magyarország

Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

jel2ster[kukac]gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1748-7033>